DOUĂ TRANSPUNERI AROMÂNE ALE *GLOSSEI* LUI EMINESCU

DE

ȘTEFAN GIOSU

1. Opera poetică a lui Mihai Eminescu s-a bucurat, cum era și firesc, de atenția unor poeți aromâni, care au transpus-o, în parte, în dialectul lor. Începutul l-a făcut George Perdichi în 1940 cînd a publicat o plachetă cuprinzînd *Luceafărul* în întregime și ultima parte a poemului *Călin (File din poveste)*[1]. O culegere mai amplă de transpuneri, cuprinzînd 23 de poeme, publică în 1980 poetul Ioan Cutova[2]. Un an mai tîrziu apare un volum colectiv de transpuneri, *Puizii*[3]. Pentru prețuirea de care se bucură Eminescu în rîndul

[1] George I. Perdichi s-a născut în 1913, în orașul Perivoli, din Munții Pindului. Școala primară a făcut-o în localitatea natală iar liceul la Grebena. Studiile universitare le-a urmat la București, fiind licențiat al Facultății de Litere și Filozofie.

A publicat, mai întîi, *Grailu a gianlui grai di moarti* (*Poezii*), București, Tiparul Universitar, 1939, cu o prefață de N. Batzaria (în legătură cu acest volum, vezi Al. Husar, *Un poet din Munții Pindului*, în „Decalogul", V, 1940, nr. 116 din 15 iunie, p. 6—7), apoi plachetа amintită, intitulată *Lufeafirlu și Numta-al Șumbă*, Tiparul Universitar, București, 1940. Poemul *Lufeafirlu* se va publica și postum (poetul s-a stins din viață în 1957, în S.U.A.), în culegerea de transpuneri din Eminescu intitulată *Puizii*, Editura „Minerva", București, 1981, la care mai colaborează Chirata Iorgoveanu, Ioan Cutova și Costa Guli. În afară de *Lufeafirlu*, mai apar aici alte douăsprezece transpuneri ale lui George Perdichi, între care și *Glossa*. Tache Papahagi a folosit, la îmbogățirea *Dicționarului dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua, București, 1974, și 39 de pagini dactilografiate de transpuneri făcute de George Perdichi (vezi p. 1 394) sub titlul *Mări'ea al Eminescu : poeme*. Informații despre aceste pagini găsim în *Bibliografia Mihai Eminescu (1866—1970)*, volumul I, *Opera*, Editura Academiei R.S. România, București, 1976 p. 118, nr. 1128 (vezi și p. 106, nr. 1 012). Aflăm din această *Bibliografie* că *Mări'ea al Eminescu : poeme* conține și alte transpuneri decît cele din volumul *Puizii* amintit mai sus.

[2] Ioan Cutova s-a născut în 1919 în orașul Veria. A urmat clasele primare la școala din orașul natal iar cele gimnaziale la Liceul român din Grebena. A absolvit liceul în 1940, la Tîrgu-Mureș. Studiile universitare le-a făcut la București, fiind licențiat al Facultății de Litere și Filozofie. A fost profesor de limbă română și limbă latină în orașele Năsăud și Bistrița.

Este autorul volumului de versuri *Cerc vicios*, apărut în 1945, obținînd premiul Editurii „Forum". A publicat în „Arhiva Someșană. Studii și comunicări" (1973—1974, nr. 2), editată de Muzeul din Năsăud, articolul *Andrei Mureșanu în conștiința lui Eminescu* iar în revista „Samus" (vol. III, 1982), editată la Dej sub egida Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al județului Cluj, articolul *Vlăhia în folclorul aromân*. În 1980 a publicat, la București, în Editura „Litera", volumul *Luțiafirlu*. Cele mai multe dintre transpunerile de aici vor apărea și în volumul *Puizii* (vezi mai sus, nota 1), unde mai adaugă și altele. A colaborat cu Hristu Cândroveanu la volumul *Trei balade aromâne*, Editura „Facla", Timișoara, 1985. În același an a publicat volumul *Fînarea al Diogen. Stihuri armânești*, Editura „Litera", București. A mai predat Editurii „Eminescu" un volum de versuri, *Curuna toamnăl'ei*. Are în pregătire un volum de proză, intitulat *Ună bană di om* (= O viață de om).

[3] Vezi mai sus, nota nr. 1. Vom folosi pentru acest volum sigla *P*.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

poeților aromâni sînt semnificative și cele două poezii intitulate, ambele, *Al Eminescu*, semnate una de Hristu Cândroveanu[4], cealaltă de Kira Iorgoveanu[5].

Cîteva poeme ale lui Eminescu au cîte două transpuneri în dialectul aromân. Am aminti aici *Luceafărul*, *Glossa*, *Sara pe deal*, *La steaua*, *Lacul*, în transpunerile lui George Perdichi și Ioan Cutova, *Sunt ani la mijloc*, *De vorbiți mă fac că n-aud*, *După ce alta vreme*, transpuse de Ioan Cutova și Kirata Iorgoveanu. Lectura paralelă a acestor variante aromâne este foarte instructivă, cititorul putînd să-și dea seama mai bine de valoarea fiecărei transpuneri în parte, de efortul poeților aromâni de a exprima în graiul lor matern, arhaic și cu un lexic mai sărac, mesajul poetic, eminescian. Poetul Ioan Cutova mărturisește de altfel: „Știam că iaste greu, că grailu nă iaste ftoh tra-s poți s-lu nvești pri cama marle puet român tu strańe armânești...“[6]. În legătură cu caracterul arhaic al dialectului aromân, și, implicit, cu posibilitățile de exprimare în general pe care le oferă acest idiom, ni se par foarte semnificative ultimele două strofe din poezia *Grailu armânescu* din volumul *Steauă di dor* de Kira Iorgoveanu (p. 8—9):

„Surărli-a meali, adzi-avdziti-ș mări, / Nu caftu ninga voi s-mi-aridîpsescu ! / Aveț mași strańi brisusiti, -și hări, / Io, nica vecl'i strańi ńi-alîxescu // Ș-di-aoa și-nclo io nica va-ńi li portu / Ç-ași ńi-u scrisa tu-a mea greauă soarti : / Ti-a mea duńeauă eta rută s-hiu : / Cîmeașea ei di numtă, ma ș-di moarti !“[7].

2. În comentariile care urmează vom avea în vedere *Glossa* lui Eminescu așa cum apare ea în *P*, în ambele transpuneri[8].

Poemul acesta a apărut însă în transpunerea lui Ioan Cutova și în *L*. Este firesc să ne punem, mai întîi, întrebarea dacă există vreo modificare la republicarea *Glossei* în *P*. Sub aspect ortografic, constatăm trei modificări. Cuvîntul *tot* din prima strofă, din versul *Tute-s vecl'i ș-nou* **tot** *iaste* (*L* 38) devine acum, ca în alte locuri, *tut* (*P* 227), formă mai frecventă la aromâni decît prima. În strofa a doua citim în *L* 38 **T**-*urecl'i vîzură multă*, în *P* 227 *Tu urecl'i vîzură multă*, cu o silabă în plus. Numai prima formă aparține lui *IC*. În *L*, în prima strofă apare *țe* și *ți* (**Țe**-*i arău...* ; **Ți** *i chimă...*). În *P* se folosește numai forma *țe*. Dacă avem în vedere toate transpunerile, constatăm destul de multe diferențe între *L* și *P*, o dovadă că nu există încă norme ortografice stabile: *ațeale*, *steale*, *vreare* etc. în *L* 22, *ațeali*, *steali*, *vreari* în *P* 179. La fel, *necă*, *macă* (*L* 29), *caftă*, *tră* (*L* 32) au în *P* 195,203 formele *necî*, *macî*, *caftî*, *trî*. Îngrijitoarea volumului de *Puizii* l-a păstrat însă pe *e* neaccentuat în *Glossă*, întocmai ca în *L*. În schimb, în ultimele strofe din poemul *Luțiafirlu*, de exemplu, apare nu numai *i*, cum am văzut mai sus, ci și *e*

---

[4] Vezi *Antologie lirică aromână*, selecție de texte, transpunere și cuvînt înainte de Hristu Cândroveanu, Editura „Univers“, București, 1975, p. 268—269.

[5] Vezi Kira Iorgoveanu, *Steauă di dor*, Editura „Minerva“, București, 1983, p. 43.

[6] Vezi *Luțiafirlu*, Editura „Litera“, București, 1980, p. 5. Vom folosi pentru acest volum sigla *L*.

[7] Surori ale mele, azi renumite și mari, / Nu caut să mă așez lîngă voi ! / Aveți numai straie aurite și virtuți, / Eu încă mă îmbrac cu vechi straie / / Le voi purta și de aici încolo / Căci așa stă scris în greaua mea soartă : / În lumea mea viața totată să fiu : / Cămașa ei de nuntă, dar și de moarte.

[8] Vom folosi, adesea, cînd ne vom referi la aceste două transpuneri, siglele *GP*, *IC*.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

(pteare, amare, moale, goale – P 183). Revista „Zborlu a nostru", care apare în R.F.G., preconizează organizarea, cu sprijin UNESCO, a unui congres „tri scrierea armânească"[9]. Nici publicaţiile „Fara armânească", „Frândza vlahă", prima editată în Franţa, cealaltă în S.U.A., nu folosesc o ortografie unitară.

Singura modificare esenţială făcută de Ioan Cutova la republicarea *Glossei* în *P* este în versul *În prezent le-avem pe toate*, căruia îi corespunde în *L* 39 *Tu* **stighmia-***aestă-acreaşte* iar în *P* 229 *Tu* **minuta-***aestă-acreaşte*. În dialectul aromân „cuvîntul *prezent* nu are echivalent", precizează Ioan Cutova. În dialectul dacoromân *prezent* este un neologism latin *(praesens, -tis)* sau francez *(présent)*. Noţiunea aceasta este exprimată curent în dialectul aromân prin *minut, minută* (< it. *minuto)*. Se mai foloseşte şi *stighmie* „moment" (< gr. στιγμή). Este vorba, aşadar, nu de vreo schimbare din motive semantice, ci de renunţarea la un grecism în favoarea unui cuvînt de proveniență latină.

În ceea ce priveşte *Glossa* în transpunerea lui George Perdichi, este necesar să înlăturăm, mai întîi, cîteva erori strecurate la corectură. Versurile *Tine-arateea-ţi minduire | Ca nă zighă... s-nu si-nclină* au sens clar numai dacă citim *ţine* în loc de *tine* (= Ţine recea-ţi gîndire / Ca o balanţă... să nu se **încline**). Versul *Te dispune ş-ţe s-alină* trebuie citit **Ţe dipune** *ş-ţe s-alină*, adică „Ce urcă şi ce coboară". De altfel, în dialectul aromân nici nu există cuvîntul *dispun*. La fel, *Va ti-antreabă totna-arăil'i* trebuie citit *Va ti-***antreacă** *totna-atrăil'i*. În sfîrşit, apare *urdzăse* în loc de *urdzăsc*: *Ţe ş-***urdzăse** *şulundă bană* (= Care-şi fac o viaţă mizerabilă).

3. Cele mai multe dificultăţi la transpunerea în dialectul aromân a *Glossei*, de altfel ca şi a celorlalte poeme eminesciene, sînt de ordin lexical. Particularităţile fonetice, gramaticale nu constituie impedimente pentru cititorul dacoromân mai ales dacă este familiarizat cu limba veche. Să reproducem, spre exemplificare, strofa a patra, mai întîi în transpunerea lui George Perdichi:

„Dzî ci ti-afli la un theatru / Ş-faţi sighiane cu mutrita- / S-gioacă ăn cu făţi trei-patru / Tine tut va-l'i vedzi ursita / V-aledzi hări ş-cusuri di-a omlui / Pling, aris, tiinie, -arşine / Ş-va ti-anveaţă limba-a nomlui / *Vrei tr-arău, vrei bun tri tine*".

Reţinem, astfel, cuvintele *sighiane* „distracţie" (cf. gr. σεργιάνι „plimbare"), *mutrită* „privire" (vezi *mutrescu* < v. al. *motriti* „a privi"), *hare* „farmec, virtute" (< gr. λάρις), *tiinie* „onoare" (< gr. τιμή), *nom* „lege" (< gr. νόμος). Iată acum transpunerea lui Io an Cutova:

„Mtrindalui ca la theatru / Si-ńi ti vedz tu lumea mare; / S-gioacă unlu şi pri patru / Află-i tini a lui hare. / Şi di plîngu i s-acaţă, / Ţine-te tu cohe tine, / Ş-dit turlia lor anveaţă / *Ţe-i arău şi ţe i ghine*".

Aici sînt de semnalat *mtrescu* „privesc"[10], din nou *hare*, apoi *cohe* „colţ" (< gr. κόχη), *turlie* „fel" (< tc. *turlu*).

[9] Informaţia ne-a comunicat-o poetul Ioan Cutova. Citatele fără vreo referire bibliografică sînt din scrisorile pe care le-am primit de la poet, care a avut bunăvoinţa să ne dea şi unele date biografice şi bibliografice, folosite de noi la redactarea notelor nr. 1 şi 2.

[10] *Mtrindalui* (gerunziul de la *mtrescu*) este o formă sincopată (vezi mai sus *mutrită*), foarte frecventă în aromâna sudică.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

Cititorul poate constata, înaintea oricărui alt comentariu, că varianta a doua este mai apropiată de original.

Cîțiva dintre termenii folosiți în cele două transpuneri ale *Glossei* ne reținem atenția în mod deosebit. Să începem cu titlul poemului. Ambii poeți au păstrat cuvîntul *glossă*, inexistent în dialectul aromân. El trebuie considerat, așadar, un dacoromânism. Deși cuvîntul acesta este, la origine, grecescul γλῶσσα, el „n-a pătruns în literatura greacă". În dacoromână termenul a putut pătrunde din latină, germană, franceză sau italiană.

Din primul vers al poemului lui Eminescu reținem cuvîntul *vreme*, unul dintre acei „termeni fundamentali pentru universul liric eminescian[11]". Cuvîntul acesta, care face parte din vechiul fond lexical românesc, nu este cunoscut în dialectul aromân, încît versul amintit este transpus astfel de cei doi poeți: *Oara treațe, oara ỳine (GP), Chiro treațe, chiro ỳine (IC).* Pentru noțiunea de „timp", alături de *chiro*, termen foarte des folosit, dicționarele mai semnalează *vahte* (< tc. *vaqt*) *și văcîte* (< tc. *vaqut*). Aceste două cuvinte sînt însă „aproape necunoscute de marea masă aromânească". *Oară* (< lat. *hora*) a dezvoltat în aromână, singur sau în anumite locuțiuni, numeroase sensuri. Tache Papahagi enumeră 19 accepții : oră, ceas (pendulă), timp, moment, în curînd, uneori, niciodată, devreme, atenție etc.[12]. În ciuda vechimii sale, termenul *oară* „nu-l poate înlocui pe *chiro*", probabil din cauza polisemantismului său. *Chiro* < gr. χαιρός) înseamnă „timp[13], vreme" : „nu-i *chirolu* di nă oară" (= nu-i timpul de altădată) ; „ca trî *chiro* urît" (= ca pentru vreme rea)[14]. *Chiro* a fost preferat în cea de a doua transpunere a *Glossei* deoarece este cunoscut peste tot și este cel mai potrivit echivalent pentru a exprima „curgerea veșnică a timpului"[15], „desfacerea de vremelnic"[16], succesiunea continuă, inevitabilă, infinită a „fenomenelor trecătoare"[17] și deci „conștiința inconsistenței lumii"[18]. George Perdichi preferă termenul *oară* „pentru a ocoli un cuvînt de origine grecească". El îl folosește însă cu formă articulată deși, pentru a respecta întreaga semnificație a versului eminescian, putea spune *Oară treațe oară ỳine.* Eminescu însuși a renunțat la varianta, prima de altfel, în care apărea *vremea*[19]. În toate celelalte variante poetul a folosit numai *vreme*[20] Forma *chiro* (nu *chirolu* !) este, așadar, întrebuințată în primul rînd pentru păstrarea întocmai a ideii din versul eminescian și numai în al doilea rînd din necesități prozodice.

Versul *Ce e val ca valul trece* apare în prima transpunere cu forma *Țe i vimt, ca vimtu treațe..*, în cealaltă *Țe i chimă ca ea treațe.* În dialectul aromân nu există cuvîntul, de origine slavă, *val.* Dintre termenii existenți pentru a

[11] Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Editura „Junimea", Iași, 1979, p. 254.

[12] Tache Papahagi, *op. cit.*, s.v. *oară.*

[13] În dialectul aromân nu s-a păstrat cuvîntul *timp*, de origine latină. S-a păstrat însă *timpuriu* (< lat.* *temporivus*), avînd funcție adjectivală și adverbială.

[14] Tache Papahagi, *op. cit.*, s.v. *kiro.*

[15] Grigore Scorpan, *Mihai Eminescu. Studii și articole*, ediție, bibliografie și indice de nume de Virgil Andriescu, *Introducere* de G. Ivănescu, Editura „Junimea", Iași, 1977, p. 168.

[16] D. Caracostea, *Arta cuvîntului la Eminescu*, Institutul de Istorie Literară și Folclor, București, 1938, p. 255.

[17] Grigore Scorpan, *ibidem.*

[18] George Popa, *Spațiul poetic eminescian*, Editura „Junimea", Iași, 1982, p. 83.

[19] Vezi L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Eminescu*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 363.

[20] Elaborarea *Glossei* „a trecut prin patru faze" (L. Gáldi, *ibidem*).

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

denumi această noțiune, *IC* s-a oprit la *chimă* (< gr. κῦμα), cuvînt „foarte viguros în aromână", sinonimele *undă, tălaze, dalgă* (< tc. *dalgha*) fiind considerate nesatisfăcătoare aici. George Perdichi a apelat la un cuvînt de origine latină, care însă avînd sensul de „vînt", diferit deci de cel al termenului *val*, modifică ideea exprimată de Eminescu.

Versul *Cu un cîntec de sirenă* este transpus astfel : *Cu cîntări ți-aung cu ńiare (GP), Ca un cîntic di bugdană (IC). Bugdană* înseamnă „(fată) chipeșă, mîndră". Termenul *sirenă* „nu există în aromână sau cel puțin n-a fost niciodată folosit în scris". Cuvîntul, la origine grecescul σειρήνα, este în dacoromână un neologism (lat. *siren, -enis*, fr. *sirène*, ital. *sirena*). O mărturisire a lui Ioan Cutova este semnificativă, căci poetul așază oarecum cuvîntul *sirenă* alături de termenul *glossă* : „Acum însă, dacă aș transcrie *Glossa*, l-aș folosi fără teama de-a fi considerat grecism sau dacoromânism, ci pur și simplu, un împrumut firesc, fenomen ce se petrece în fiecare limbă".

Alt cuvînt care reține atenția este *mască* din transpunerea lui George Perdichi : *Cu soi-soi di făți ș-di măști* (= Cu fel de fel de fețe și de măști). La Eminescu : *Pentru masca fericirii*. Versul acesta este transpus astfel de Ioan Cutova : *Tră a banĭ'ei ghineață* (= Pentru a vieții fericire) Cuvîntul *mască* nu există în dialectul aromân. Folosindu-l, George Perdichi a făcut un împrumut din dacoromână.

Să ne oprim și la cuvîntul *gamă* (din versul *Alte guri, aceeași gamă)*, care lipsește în dialectul aromân. De altfel, în general, terminologia muzicală aromână este săracă. Cuvîntul *gamă*, deși răspîndit în mai multe limbi (în româna literară el vine din fr. *gamme*, ital. *gamma* etc.)[21], nu a fost împrumutat în nici una din cele două transpuneri. Cuvîntul a fost evitat, precizează Ioan Cutova, din cauza omonimiei cu grecescul γαμα (imperativul de la γαμειν, cuvînt obscen[22]), cu numele literei grecești γ (*gamma*), poate chiar și cu cuvîntul aromân *gamă* „fălcare", deși acesta nu are circulație. Cei doi poeți transpun, de aceea, versul amintit, astfel : *Alte boți, a noastră-i xeană — GP* (= Alte voci, a noastră-i străină), *Alte guri, idǵhia fluiară — IC* (= Alte guri, același fluier). Îndepărtarea de versul lui Eminescu se datorește necesităților de rimă : *xeană — bană, fluiară — aspară*. Să reluăm versurile, două cîte două : *Alte boți, a noastră-i xeană. . . / /. . . S-nu-ai nădii, ne frică-n bană ; Alte guri, idǵhia fluiară. . . / . . . Dip ținа și nu ti-aspară.*

O dificultate, sub aspect lexical, a prezentat, la transpunere, și versul *La izbîndă făcînd punte*. Nici termenul *izbîndă* nu există în dialectul aromân. Cuvintele *azvindzire, anixire*, însemnînd „învingere", și unul și celălalt, „sînt palide" și nu acoperă sensul lui *izbîndă* din versul lui Eminescu iar *niche* „victorie", întrucît a intrat într-o puternică coliziune omonimică cu *niche* „chirie" nici „nu mai este folosit de aromâni". Dificultatea este soluționată în chip diferit în cele două transpuneri. La *GP* citim, astfel, *Oamińi ți la greu s-fac ș-punte*. Poetul folosește, în mod surprinzător, cuvîntul *greu*, schimbînd, astfel, înțelesul versului, căci între *greu* și *izbîndă* nu există nici o legătură semantică.

---

[21] Acest cuvînt își are originea în numele literei grecești γ cu care muzicianul italian Guido d'Arezzo (secolul XI) a denumit prima notă muzicală și care apoi, prin extensiune, va fi folosit ca nume pentru întreaga serie de note (vezi Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Casablanca — Paris, 1957, tome troisième, p. 234, s.v. *gamme*).

[22] În grecește „gamei muzicale" i se spune κλῖμαξ „scară".

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

Așadar în versul din varianta aromână amintită nu mai poate fi vorba de „vanitatea poftelor omenești"[24]. În ecalaltă transpunere versul acesta devine *Că fac la mîrl'e punt'e*, substantivul *mîrl'e* „mărire" acoperind în chip satisfăcător sensul lui *izbîndă*.

4. *Glossa* lui Eminescu, „testo esemplare" [24], cuprinde „o filozofie a omului și a lumii" [25]. Ea este „un fel de monolog interior, este meditația poetului" [26]. *Glossa* este, mai mult decît alte poeme ca *Odă în metru antic*, *Cu mîne zilele-ți adaugi*, transpuse de asemenea în dialectul aromân, o „satiră filozofică tristă" [27], un poem de maxime și precepte, o capodoperă a „clasicismului gnomic" [28]. În plus, poemul are și o anumită formă. De aceea transpunerea ei în aromână a impus recurgerea, adesea, la noi mijloace de expresie, la unele modificări, adause, omisiuni etc. Ne vom opri, în continuare, la unele dintre aceste procedee folosite de poeții aromâni.

Cum am putut constata și pînă acum din exemplele la care ne-am referit, ambele transpuneri au la bază ideea de a i se da *Glossei* un echivalent poetic, autorii lor vrînd să pună în valoare „virtuțile expresive" [29] ale dialectului aromân. O transpunere care să fie un simplu calc ar lipsi acest poem, unic în literatura noastră, de forma sa, de armonia sa interioară. *Glossa* a fost, așadar, pentru poeții aromâni o adevărată piatră de încercare. Desigur că o traducere într-o limbă străină (germană, franceză etc.) care să respecte conținutul de idei și, totodată, forma acestui poem este și mai dificilă[30].

a) Din necesități prozodice apar în transpunerile aromâne adaosuri de cuvinte, dar care nu modifică sensul versului. Astfel, *Multe trec pe dinainte* este transpus de *GP* prin *Mulle lucre trec năinte*, cu adaosul substantivului *lucre* „lucruri". La *IC* : *Mulle trec pri dinăinte*, întocmai ca la Eminescu.

Transpunînd versul *Nu spera și nu ai teamă*, *GP* este obligat de rimă să adauge cuvîntul *bană* : *S-nu-ai nădii, ne frică-n bană* (= Să nu ai speranțe, nici frică-n viață). La *IC* versul este simplificat datorită ritmului : *Dip țiva si nu ti-aspară* (= Nimic să nu te sperie, deloc). Eliminîndu-l pe *a spera*, poetul aromân suprimă unul din termenii „antitezei" din versul lui Eminescu.

Versul *Tu așează-te deoparte* capătă următoarele forme aromâne : *Ține stă-ți tu-un loc ca pondu* (= Tu stai într-un loc ca solitarul) la *GP*, *Di-ună parti îți ti-alasă* la *IC*. În prima transpunere s-a adăugat *ca pondu* spre a rima cu *vrondu*, fără a afecta, desigur, ideea exprimată de acest vers.

---

[23] Alain Guillermou, *Geneza interioară a poezilor lui Eminescu*, cu un cuvînt al autorului, către cititorii români, traducere de Gh. Bulgăr și Gabriel Pîrvan, Editura „Junimea", Iași, 1977, p. 432.

[24] Rosa del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto*, Modena, 1962, p. 407.

[25] Alain Guillermou, *op. cit.*, p. 436.

[26] Iurii Kojevnikov, *Mihai Eminescu și problema romantismului în literatura română*, traducere, prefață și indici de autori de Ariton Vraciu, Editura „Junimea" Iași, 1979, p. 291.

[27] G. Călinescu, *Opere* 13. *Opera lui Mihai Eminescu* (2), Editura „Minerva", București 1970, p. 453.

[28] G. Călinescu, *ibidem*.

[29] Ioan Kohn, *Virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere*. Editura „Facla", Timișoara, 1983, p. 6.

[30] În legătură cu „pierderile inevitabile suferite de opera literară, mai ales de poezie" la traducerea într-o limbă străină a se vedea Ioan Kohl, *op. cit.*, p. 5.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

În ambele transpuneri semnalăm adaosuri, de aceeași natură ca în exemplele de mai sus, și în versul *Tot ce-a fost ori o să fie* : *Tut ţe fu*, **ca-n vis**, *ş-va hibă* la *GP*, *Tut ţe fu ş-va hibă* **poate** la *IC*, unde *ca-n vis* se justifică prin respectarea numărului de silabe din vers iar cuvîntul *poate* și din necesități de rimă, versul pereche fiind *Ma di ntreaga vînitate* (la Eminescu : *Dar de-a lor zădărnicie*), în care poetul aromân înlocuiește pronumele personal *lor* cu adjectivul *ntreaga*, trisilabic, spre a respecta ritmul.

Ne vom opri și la următoarele patru versuri : *De te-ating, să feri în laturi, / De hulesc, să taci din gură ; / Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, / Dacă știi a lor măsură.* Dăm, mai întîi, varianta lui *GP* : *Ma di tine da, -afirea-te, Ma ti-angiură, nc'idi-u gura ! / Ţe vrei c-urnămii* **muşate** */ Ma ştii huile-a lor ş-misura* ? Poetul aromân adaugă adjectivul *muşate* (deci „sfaturi frumoase") și *huile* „năravuri". Varianta lui *IC* : *Di-ţ dau goade,* **fudzi în vie,** */ Di zburăscu s-taţi dit gură ; / Ţe vrei cu-a ta urnimie / Macă ştii a lor misură.* În loc de *feri în laturi,* pentru care poetul nu a găsit în aromână un echivalent strict, a folosit expresia *fudzi în vie*, însemnînd, stricto-sensu, „fugi în grabă, repede". Versurile sînt, ca și cele ale lui George Perdichi, apropiate de original. Singura observație care s-ar putea face este că *zburăscu* acoperă numai parțial sensul dacoromânescului *hulesc*. Oricum, soluția ni se pare mai potrivită decît folosirea verbului *angiur*.

b) Cu aceste ultime observații ajungem la un alt procedeu folosit de poeții aromâni, înlocuirea unor cuvinte din versul lui Eminescu, ceea ce duce, uneori, la schimbări de conținut, chiar dacă acestea nu sînt întotdeauna importante. Iată mai întîi versul *În auz ne sună multe*, transpus aproape întocmai de *GP* : *La urec'i multe asună*. *IC* înlocuiește verbul *sună* cu substantivul *vîzură* : *T-urec'i* **vîzură** *multă* (= În urechi mult zgomot). Versul a fost astfel conceput spre a rima cu *Şi va sta ţra s-li asculţă*.

Versul *Tu te-ntreabă și socoate*, transpus întocmai de *IC* (*Ţine-antreabă ş-lughurseaşte*), ia la *GP* forma *Ntreabă-ţi* **mintea ş-l'ia nă eale**, unde se adaugă substantivul *mintea* și se înlocuiește noțiunea de „a socoti" cu „a lua o hotărîre". Versul pereche în privința rimei este *Tute-s vec'i ş-tute-s nale.*

În versul *Sunt a filei două fețe IC* înlocuiește *filă* (în aromână *frîndză*) cu *bană* „viață" : *Suntu-a* **banl'ei** *doauă făţ*. Folosind *bană*, poetul rămîne, în fond, la ideea exprimată de Eminescu. El a evitat, probabil, *frîndză* datorită sensului „frunză" pe care îl mai are. Termenul este însă întrebuințat de *GP* : *Sunt doau' făţi di idghia frîndză*. Adaosul *di idghia* (= ale aceleiași) s-a impus din nou, din necesități de ritm.

Am aminti tot aici și versul *Cine știe să le-nveţe*, transpus de *IC* prin *Macă ştii a l'ei învel* (= Dacă știi al ei învăț) iar de *GP* prin *Care-i om cu cap ş-cu-arîndză* (= Care-i om socotit). Alegerea expresiei *cu cap ş-cu-arîndză*, deși „puțin cam forțată", se justifică prin celălalt vers, *Sunt doau' făţi di idghia frîndză.*

c) Alt procedeu folosit la transpunere este reelaborarea unor versuri, cu toate consecințele care decurg de aici.

În această privință, George Perdichi și-a luat mai multă libertate decît Ioan Cutova, a cărui transpunere este, în limitele posibilului, mai apropiată de versul lui Eminescu.

Să începem cu versurile *Amăgit allt de-adese / Nu spera și nu ai teamă* de la sfîrșitul strofei a șasea. Dacă la *IC* echivalentul lor este *Daima plînusit*

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

pri loc / Dip ţiva şi nu ţi-aspară (= Totdeauna înşelat pe pămînt / Nimic să nu te sperie, deloc), la *GP* modificările primului vers sînt esenţiale : *Mahii ars, ma bunlu ghiatru-i / S-nu-ai-nădii, ne frică-n bană* (= Dacă te-ai ars, cel mai bun doctor este / Să nu ai speranţe, nici frică-n viaţă). Aici *hii ars* „este un calc după dacoromânul *te-ai ars*", aparţinînd poetului George Perdichi.

Motivul „cantus Sirenum" [31] ca şi motivul „theatrum mundi" [32] se deosebesc de la o transpunere la alta. Să ne reamintim, mai întîi, cîteva versuri din Eminescu : *Cu un cîntec de sirenă, / Lumea-ntinde lucii mreje ; / Ca să schimbe-actorii-n scenă, / Te momeşte în vîrteje.* Transpunerea lui *IC* este, din nou, mai apropiată de original : *Ca un cîntic di bugdană / Lumea-alaţlu ţî lu-arucă ; / Alţ theatriñi la coru si-angană / Cu zbor dulţe vor s-te-aducă* (= Ca un cîntec de fată chipeşă / Lumea laţul ţi-l aruncă / Alţi actori se-nghesuie la horă / Cu vorbă dulce vor să te ducă). Cealaltă transpunere este, de fapt, o nouă elaborare şi, credem, destul de izbutită, a acestor versuri : *Cu cîntări ţi-aung cu ñiare / Inima-ţi, duñeaua-i puscă ; / Tinde pohi ca pangul care / S-da şi-acaţă-n corn vîr muscă.* Să le transpunem întocmai în dacoromână : Cu cîntări ce ung cu miere/Inima-ţi, lumea-i [acră ca] oţet[ul] ; / Întinde mreje ca păianjenul care / Se dă în colţ să prindă vreo muscă. În ambele transpuneri versurile sînt de cîte opt silabe iar rimele — perfecte, chiar dacă nu pot coincide, datorită particularităţilor dialectului aromân sau felului cum a fost concepută transpunerea, cu rimele din versurile originale.

În strofa a treia, una dintre cele mai dificile, dar nu „obscură" cum credea Alain Guillermou[33], poetul George Perdichi introduce, spre deosebire de original, stilul de adresare la persoana a doua, ca în celelalte strofe. Astfel versurile *Nici încline a ei limbă / Recea cumpăn-a gîndirii* devin *Ţîne arateа-ţi minduire / Ca nă zighă... s-nu si-ncl'ină.* La *IC* : *Necă limba ei u-ncl'ină / Minduirea ţea di gl'eaţă.* Surprinzător este cu adevărat versul penultim (*Pentru cine o cunoaşte*) din varianta lui *GP* : *Vrei dori lucre, vrei li-urăşti* (= Vrei iubeşti lucrurile, vrei le urăşti). La *IC* : *Tră aţel ţe are minte* (= Pentru cel ce are minte), vers mai apropiat de original.

Chiar dacă nu în aceeaşi măsură, surprinzătoare este şi soluţia dată de *GP* versurilor *Zică toţi ce vor să zică, / Treacă-n lume cine-o trece,* transpuse astfel : *Mascur, theamin, ñic, bîtîrnu... / Lumea-ntreagă ca bis treaţe...* (= Bărbat, femeie, mic, bătrîn / Lumea-ntreagă ca visul trece). Poetul a avut nevoie de *bîtîrnu* pentru a rima cu *vîrnu* din versul-pereche (*Macă vrei s-nu-u paţi di vîrnu* = Dacă vrei să n-o păţeşti de la nimeni ; la Eminescu : *Ca să nu-ndrăgeşti nimică*). Transpunerea lui *IC* nu mai necesită nici un fel de comentariu : *Dzîcă tuţ te vor si-aspună, / S-treacă-n lume cari îşi treaţe.*

5. Ne vom referi, pe scurt, şi la structura prozodică din cele două transpuneri.

Modificări ca cele specificate pînă acum se datoresc, în bună măsură, aşa cum am precizat, unor necesităţi prozodice, *Glossa* prezentînd, sub aspect

---

[31] Vezi Mihai Eminescu, *Poezii / Carmina*, editio bilingua dacoromana—latina. Latine reddita a Traiane Lăzărescu. *Praefatio* ab Aurele Martine, Editura „Minerva", Bucureşti, 1980 p. 261 şi L. Gáldi, *op. cit.*, p. 372.

[32] Vezi L. Gáldi, *op. cit.*, p. 371.

[33] Alain Guillermou, *op. cit.*, p. 437.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

formal, mai multe dificultăți decît alte poeme eminesciene transpuse în dialectul aromân : strofe de opt versuri, versuri de opt silabe, rime încrucișate, repetarea primei strofe în ordinea inversă a versurilor la sfîrșitul poemului, reluarea la sfîrșitul fiecăreia din celelalte strofe a unui vers din prima strofă[34]. Singura particularitate care nu a putut fi respectată întru totul este numărul de silabe. În prima transpunere două versuri din strofa a treia au cîte șapte silabe : *Cu soi-soi di făți ș-di măști* ; *Vrei dori lucre, vrei li-urăști*. În transpunerea a doua există patru asemenea versuri, unul în strofa a cincea (*Macă știi a l'ei înveț*), două în strofa a șasea (*Alte făț, idghiul agioc* ; *Daima plînusit pri loc*) și unul în strofa a șaptea (*Nu ti l'ia cu-aeștă soț*). Are loc o ușoară modificare de ritm, care însă nu distonează în ansamblul poemului, așa cum nu distonează, de fapt, nici rimele asonante sau ușor asonante, mai puține în prima transpunere (*treațe — arațe, scînteal'e — nale, neale — cale, duńeauă — harauă*), mai multe în cea de a doua (*iaste — lughurseaște, amîntă — minte, dînîseaște — easte, acață — anveață, făț — înveț, paște — easte, oara — ambară*). La Eminescu însuși există două astfel de rime : *piesă — adese* în strofa a șasea, *iarăși — tovarăș* în strofa a șaptea.

Rima compusă apare, cum se știe, mai rar. Eminescu a cultivat-o cel mai mult, folosind-o de vreo patruzeci de ori : *vesel — lese-l* (*P* 48)[35], *clipă-i — pipăi* (*P* 76), *arat-o — adorato* (*P* 122), *iată-l — tatăl* (*P* 136), *mîntui — cuvîntu-i* (*P* 170) etc. În prima transpunere *Glossa* are trei asemenea rime : *dzî-le — dzîle, alocuți — locu-ți, afirea-te — mușate*. Exemplificăm doar una dintre ele : *Ș-ți-afirești cît poți di-alocuți... / ... Nu ti mină di la locu-ți*. Mai notăm, din alte transpuneri ale lui *GP* : *bal — ia-l* (*P* 317), *nu-i — sui* (*P* 324), *dă-ńi — băńi* (*P* 325), *l'ia-u — beau* (*P* 325). Este evidentă influența versificației eminesciene[36]. La Ioan Cutova semnalăm o rimă compusă în poemul *Luțiafirlu* : *nu-i — lui* (*P* 201). Mai notăm una la poetul Costa Guli, în *Amiră și oarfăn* (= Împărat și proletar) : *ntribarea — floare-a* (*P* 45). Asemenea rime, mai greu de realizat, sînt o dovadă în plus nu numai a cunoașterii graiului, ci și a folosirii resurselor acestuia în scopuri artistice.

6. Am vrea să mai observăm, dacă mai este necesar, cît de importante sînt totuși deosebirile, sub aspect lingvistic, între textele aromâne analizate aici, pe de o parte, și versiunile *Glossei* în limbi romanice ca spaniola, franceza, pe de altă parte. Ne vom referi, spre exemplu, la strofa a treia, din care vom nota numai rimele.

a) Traducerea spaniolă făcută de Omar Lara : *aguja — empuja, pensar — felicidad, nacido — conocido, vez — es*[37].

---

[34] În treacăt spus, *Glossa* lui Eminescu este, sub aspect formal, mai complexă decît cele din literatura spaniolă de exemplu unde această specie literară apare pentru prima dată sau decît cele din literatura germană, care i-au putut servi poetului nostru ca model (trebuie amintiți, astfel, Miguel de Cervantes, Ludwig Tieck, August Wilhelm von Schlegel, Ludwig Uhland). Vezi, în această privință, D. Caracostea, *op. cit.*, p. 243—245 și M. Eminescu, *Poezii*, III, ediție critică de D. Murărașu, București, Editura „Minerva", 1982, p. 290. Vezi și Fernando Lazaro Carreter, Evaristo Correa Calderón, *Cómo se comenta un texto literario*, Ediciones Cátedra, Madrid, 1976, p. 191—192.

[35] În volumul *Puizii* este reprodus, spre comparație, pe paginile din stînga, și textul original.

[36] Astfel de rime nu există însă în volumul *Grailu a gianlui grai di moarti* (*Poezii*).

[37] Vezi Mihai Eminescu, *Poemas*. Edición bilingüe rumano-española. Traducción de Omar Lara. Prólogo de Aurel Martin. Con palabras del traductor, Editorial „Minerva", Bucarest, 1980, p. 317, 319.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)

b) Traducerea franceză a Veturici Drăgănescu-Vericeanu : *incline — mine, balance — chance, naître — connaître, minute — toutes*[38].

Vom reproduce acum și rimele din cele două transpuneri aromâne. *GP* : *minduire — hîrsire, nclînă — alînă, măști — urăști, scînteal'e — nale. IC* : *nclînă — avînă, gl'eață — ghineață, amîntă — minte, dînîseaște — easte.*

Cuvintele străine, *minduire* etc., necunoscute unui dacoromân, sînt, ca peste tot, perfect încadrate în sistemul limbii române.

Este evident, fie și dacă ne limităm numai la astfel de exemple, că așezarea de către autorii *Bibliografiei* consacrate operei lui Eminescu (vezi mai sus, nota nr. 1) a transpunerilor în aromână ale versurilor marelui nostru poet în subcapitolul intitulat *Ediții în limbi străine* este o eroare și poate provoca derută în cercetarea unei variante regionale fără de care nu se poate studia cum se cuvine evoluția limbii române în general.

În ciuda unor modificări, a unor „pierderi"[39] deci, dar mai puțin importante decît cele semnalate în general în traducerile în limbi străine care respectă și ritmul și rima *Glossei*, cei doi poeți aromâni, primul mai original, celălalt mai fidel textului eminescian, au reușit să dea poemului lui Eminescu un echivalent dialectal artistic iar cititorilor aromâni transpuneri care reflectă atît „mușuteața, măghia și armunia stihurilor" cît și „ahîndimea di minduire și sîmțire" ale „aților țe-i cunuscut ca Luțiafirlu puiziil'ei românești" (*L.* 5).

Transpunerile din Eminescu făcute în dialectul aromân, alături de volumele de versuri aromâne originale citate mai înainte, dovedesc așadar că dialectul aromân este capabil, în ciuda unor dificultăți mai ales de ordin lexical, să dezvolte varianta sa artistică reprezentată pînă acum doar de cîțiva poeți (Nuși Tulliu, Marcu Beza, George Murnu etc.). Chiar faptul că uneori la transpunere poeții George Perdichi și Ioan Cutova reelaborează unele versuri eminesciene constituie o dovadă a resurselor poetice ale dialectului aromân.

TWO AROMANIAN TRANSLATIONS OF EMINESCU'S „GLOSS"

ABSTRACT

The paper analyses the translations of Eminescu's „Gloss" made by George Perdichi (1913—1957) and Ioan Cutova (*b.* 1919), giving, at the same time, some biographical and bibliographical data about the two poets.

The paper shows that the most important difficulties in translating the „Gloss" are lexical. In order to follow the rhythm and the rhyme of the original, the Aromanian poets had sometimes to add words, to delete others, and sometimes to rewrite lines. Such changes are more numerous in George Perdichi's translation, Ioan Cutova's being nearer to the original. The „losses" of these translations into the Aromanian dialect are, generally speaking, smaller than those seen in the translations of this poem into *foreign languages*, such as Spanish, French and others.

The author concludes that the two Aromanian poets have succeeded — one being more original and the other nearer to the original — in giving Eminescu's poem an artistic equivalent, which proves that the Aromanian dialect is capable, in spite of the above mentioned difficulties, to develop an artistic variant, illustrated until now by a relatively small number of poets.

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August, nr. 11

[38] Vezi Mihai Eminescu, *Poezii. Poems. Poésies. Gedichte. Стихи. Poesias.* Echivalențe eminesciene în limbile engleză, franceză, germană, rusă și spaniolă. Ediție selectivă și cuvînt introductiv de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Editura „Albatros", București, 1971, p. 429—430.

[39] Vezi Ioan Kohl, *op. cit.*, p. 6.

BDD-A24104 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:19 UTC)